

Boekbesprekingen

Peter Hebblethwaite

HET VATICANAAN. DE KLEINSTE GROOTMACHT TER WERELD

Ambo, Baarn, 1987, 231 blz.

(Vertaling van : 'In the Vatican, Sidgwick & Jackson, London, 1986)

"Het intrigerendste restaurant is L'eau-Vive op de Via Montenero 85, dat door een seculier instituut wordt geëxploiteerd. Het is gewijd aan het ministerium van de gastronomie. De *cuisine* is voornamelijk Frans, maar de multiraciale staf van koks bereidt ook diverse Afrikaanse en Creoolse gerechten. Heel wat anders dan de soepkeuken bij de achteringang van het klooster. Iedere avond tegen half elf worden de *profiteroles* opzij gezet, de sigaren gedoofd en de wijnglazen niet meer aangeroerd, en bidden de zusterdiensters in hun elegante nationale klederdracht met de gasten het avondgebed en zingen ze de Lourdeshymne *Ave, ave Maria*. Daarna wordt de maaltijd hervat zonder dat men het gevoel krijgt dat er iets niet klopt. Communisten waarden dit restaurant en gedragen zich met het vereiste respect." (blz. 182-83).

"(...) volgens professor Michael Dummett van de Universiteit van Oxford ontwikkelde Wojtyla een filosofische stijl, die doet denken aan de late Husserl. Die stijl heeft drie kenmerken. De filosoof spreekt zich eenvoudig uit : hij geeft niet zijn eigen mening in tegenstelling tot andere mogelijke stellingnamen, uitleggend waarom zijn eigen opvatting juist is. Hij hoeft geen argumenten aan te voeren voor zijn eigen standpunt : hij formuleert het en als hij erop aangevallen wordt, formuleert hij het opnieuw. Hij geeft ook geen voorbeelden van hoe zijn bewering getoetst kan worden." (blz. 62-63).

Twee citaten die de polen illustreren waar tussen dit boek zich beweegt : een nuttig

adres voor een volgend bezoek aan Rome en een recept om de denkstijl van Paus Johannes-Paulus II te leren begrijpen. Het kader waarin die voorbeelden moeten geplaatst worden is een historisch en actueel overzicht van de werking van het Vaticaan, vooral in de periode sinds het Tweede Vaticaans Concilie. Hebblethwaite toont op de eerste plaats aan, dat heel wat "gevestigde" instellingen en gewoonten, zoals bijvoorbeeld het controversiële benoemen van bisschoppen en de ondemocratische stijl van de Curie, in feite relatief recente ontwikkelingen zijn. Met als gevolg dat de op dit moment onderdrukte kerkhervormers (bv. de Jezuïeten en de Franciscanen en uiteraard de Bevrijdingstheologen) zo gezien de echte traditionalisten zijn, in tegenstelling tot een Monseigneur Lefèvre of de paus zelf, die eerder op de negentiende eeuw terugvallen dan op de traditie van de eerste christenheid.

Die citaten dienden bovendien ook, om te illustreren hoe Hebblethwaite serieuze eruditie (theologische en juridische discussie) kan mengen met journalistieke flair. Met andere woorden, het is een auteur die zijn onderwerp zo goed kent, dat hij er op een voor iedereen begrijpelijke wijze kan over schrijven en zich zelfs een dosis Britse humor en understatement kan permitteren zonder dat hij vervalt in het anekdotische of sensationele dat we in te veel boeken over de paus en het Vaticaan terugvinden. Wanneer Hebblethwaite meent dat het voor het verstaan van een bepaalde kerkelijke maatregel nodig is, de Opus

Dei of eventueel CIA-connecties van een Monseigneur te vermelden - of eventueel zijn gewoonte om in dure restaurants te gaan roddelen - dan zal hij dat ook zonder veel omhaal doen, anders niet. Dit boek geeft een heel duidelijk overzicht van de verschillende adviseerende en (indirect) besluitvormende secretariaten en commissies in het Vaticaan en de belangrijkste figuren die er een rol spelen. Zelf is hij een gelovig katholiek en een overtuigd aanhanger van het Vaticaanse Concilie van paus Johannes XXIII, en daarom steekt hij zijn reserves tegenover de huidige pauselijke politiek niet onder biechtstoelen of kerkbanken. Maar hij tracht aan te tonen, dat zelfs deze autoritaire Pool, die een apocalyptische visie op de wereld heeft die wonderwel overeenkomt met een gelijkaardige politieke visie van Ronald Reagan (Goed tegen Kwaad), de hele machinerie van het Vaticaan niet zomaar naar zijn hand kan zetten. Hij bewijst ook m.i. overtuigend, dat men niet echt van een "Poolse mafia" in het Vaticaan kan spreken, omdat deze samenzweringstheorieën (Polen, CIA, Opus Dei) niet aan een streng kritisch onderzoek onderworpen werden en daardoor in feite de echte machtsstrijd verdoezelen die wél binnen het Vaticaan bezig is en inderdaad gevolgen kan hebben voor de meer dan 800 miljoen katholieken in de wereld. Het heeft volgens hem even weinig zin, zich rood te ergeren aan de relatieve weelde van een aantal prelaten als aan de beleidslijn van Wojtyla, eens dat men weet van waaruit deze paus

denkt en handelt. Belangrijker is het volgens hem, uit te kijken naar de toekomst en die is nog altijd meer die van Johannes XXIII dan van zijn opvolgers. Hebblethwaite voorspelt een grotere openheid en democratizing van de kerk tijdens het pontificaat van Wojtyla's opvolger, omdat de kerk nu eenmaal mee moet met "de tekenen des tijds" als ze niet volledig irrelevant of hypocriet wil worden : ook is de kerk is de emancipatie van de vrouw en de toenemende macht van de Derde Wereld niet te stuiten. Wanneer de dialoog met andere christenen, godsdiensten en levensbeschouwingen niet boven het bekeringsniveau uitstijgt, kan men het beter vergeten, argumenteert hij aan de hand van een aantal voorbeelden van mislukte contacten tussen de kerk en "de anderen". Af en toe laat hij hier zelf een steek vallen : "Tegen de aanspraken van het atheïstische humanisme (samengevat in het aforisme van Marx, 'De mens is het opperwezen voor de mens'), verklaart de raad (Pauselijke Raad voor Cultuur) dat er ook een christelijk humanisme bestaat en dat alleen dat het echte welzijn kan brengen. Dat is helemaal waar." Laat me toe hier even een groot vraagteken bij te zetten, al neemt dat op zich weinig weg van het intellectuele genot van de lectuur van een informatief en doordacht boek, dat ons een beetje wegwijst in de gangen van het Vaticaan en de hersenkronkels van de man die de Kerk op dit ogenblik vertegenwoordigt.

Ludo Abicht

Cordelia Edvardson

EEN GEBRAND KIND ZOEKT HET VUUR

Bert Bakker, Amsterdam 1987. Vertaling : Bertie van der Meij.

"Het meisje had natuurlijk altijd al geweten dat er iets mis was met haar. Ze was niet zo als anderen. Er was een geheim aan haar verbonden, een zondig, schandelijk, duister geheim. Geen zonde en schande van haarzelf, nee, het betrof iets waarvoor zij was geboren en uitverkoren en waarom ze afgezonderd, buitengesloten en apart gezet was." (p. 9)

Met dit centrale leitmotief vangt Cordelia Edvardson haar auto-biografische roman aan, die in Zweden en West-Duitsland een bestseller werd en sinds kort in het Nederlands werd vertaald.

Edvardson, geboren in 1929 in München, woonde tot 1943 met haar moeder, Elisabeth Langgässer, in Berlijn. In dat jaar wordt het

kind via Theresienstadt naar Auschwitz gedeporteerd en overleeft.

Na de oorlog werkt ze als journaliste in Zweden en uiteindelijk vestigde Cordelia Edvardson zich in 1974 in Israël als Midden-Oosten-correspondente voor de conservatieve kwaliteitskrant Svenska Dagbladet.

Een gebrand kind zoekt het vuur (het ons gekende spreekwoord luidt : Een gebrand kind *mijdt* het vuur) verhaalt over de periode uit haar levensgeschiedenis vlak vòòr en tijdens haar verblijf in Auschwitz en de tijd daarna in Zweden. De auteur, die door middel van deze roman, afrekent met haar traumatiserend verleden, schrijft over zichzelf als "het meisje" en "Cordelia". Dit meisje is getekend door haar onbestemd gevoel van anders-zijn, dat reeds aanving met haar geboorte. Als buitenechtelijk kind van een bekende schrijfster groeit ze op in een burgerlijke Duits-Katholieke traditie waarbinnen het bestaan van haar joodse vader totaal genegeerd wordt. Als dertienjarige wordt, niettegenstaande de meest

inventieve krachtgrepen van haar moeder (inmiddels gehuwd met een Duits filosoof) om haar dochter te laten ontsnappen aan de Duitse rassenwetten, Cordelia gedeporteerd.

Haar overleven steunt op de kracht van haar anders-zijn, haar gevoel niet-joods te zijn : het trauma van deze vrouw is, nog steeds na dertig jaar, het trauma van de overlevende.

Pas wanneer ze in 1973 naar Israël vertrekt, voelt ze zich voor het eerst "thuiskomen" en krijgt de titel van haar boek betekenis.

Een wrang boek, waarin de gruwel op de achtergrond blijft, maar de beleving van het kind des te sterker naar voren treedt. De afstand waarmee de auteur zichzelf benadert (en afstand neemt van de traditionele ik-vorm) is wellicht de sterkte van deze uitgebreide novelle (128 blz.) op een goed-in-de-markt liggende literaire en historische explosie over de Joden in de periode rond de Tweede Wereldoorlog.

Bie De Graeve

Rik Coolsaet **BUITENLANDSE ZAKEN** **Leuven, Kritak, 1987, 264 blz.**

De buitenlandse politiek van België heeft tot op heden slechts in geringe mate wetenschappelijk onderzoek weten aan te trekken. Voor de buitenlandse politiek zijn ook maar weinig binnenlandse bronnen toegankelijk. De staatsarchieven in België zijn potdicht vergrendeld. Politici en diplomaten zijn geen boeckenschrijvers en laten veelal niet graag het achterste van hun tong zien. En vele universitaire onderzoekers zijn als de dood om de taboes te doorbreken.

Gelukkig is er nu eindelijk een overzichtswerkje geschreven door Rik Coolsaet dat wat stenen in de kikkerpoel gooit. Op basis van minimale bronnen, eigen enquêteering en hoofdzakelijk secundaire literatuur schetst Coolsaet een weinig bemoedigend beeld van de buitenlandse politiek zoals die sinds 1830 door de Belgische diplomatie op het wereldschaak

bord is gezet.

Zijn stelling luidt dat België sinds 1830 niet of nauwelijks een eigen buitenlands beleid heeft gehad. In den beginne was het omgaan met buitenlandse regeringen en vorsten uitsluitend toevertrouwd aan de Belgische koningen en hun omgeving. De hoge adel had toegang tot de erebaantjes in de diplomatie en leverde tevens de ministers van buitenlandse zaken. Dat was normaal, want om je tussen de vreemde gekroonde hoofden en hun hofadel te kunnen bewegen was wat blauw bloed een beter visitekaartje dan verstand van staatszaken. Vandaar dat de adel het neutrale en zeer burgerlijke België bij de vreemde kanselarijen mocht vertegenwoordigen.

Voorts had België na 1830 door de grote mogendheden het statuut van neutraliteit opgedrongen gekregen. Wat een zekere desin-

teresse voor buitenlandse kwesties bevorderde, maar zeker niet tot passiviteit van de Belgische vorsten inspireerde. Die laatste mengden zich maar al te graag in koloniale avonturen en dynastieke intriges. De huwelijksmarkt was immers een vorstelijke aangelegenheid. Voor de rest zorgde de industriële en commerciële ontplooiing van het koninkrijk voor vette winsten. Daar was het de bourgeoisie om te doen. Totdat de Eerste Wereldoorlog die rust verstoorde en de Belgische regeringen ineens actief moesten optreden om het voortbestaan van het land te redden. Wat tussen beide wereldoorlogen, toen België ontlast was van haar opgelegde neutraliteit, de regeringen in een moeilijke diplomatieke en militaire relatie bracht met de grote Europese mogendheden.

Rik Coolsaet merkt hierbij op dat de buitenlandse politiek van België duidelijk bepaald werd door een nogal kortzichtige termijnpolitiek: voordelen binnenhalen voor de exporterende nijverheid, markten veroveren, beslag leggen op grondstoffen. Dat leidde in 1920 bijvoorbeeld tot een militaire alliantie met Frankrijk.

In de dertiger jaren liet de Belgische regering die alliantie los omwille van binnenlandse redenen: angst voor het Volksfront. Hitler was een goede tweede keuze als dam tegen het communisme.

In de Tweede Wereldoorlog was er wel een Belgische regering in ballingschap in Londen, maar die zat er blijkbaar vooral als gevolg van de angst Kongo kwijt te raken. Vooral minister van Buitenlandse Zaken P.-H. Spaak droomde nu hardop van een nauwe alliantie met Engeland en hij wilde desnoods België lid laten worden van het Brits Imperium. Intussen voerden de koloniale maatschappijen onder aanvoering van de machtige Union Minière een eigengereid buitenlands beleid door het Kongolees uranium te verkanselen aan de Amerikanen die immers bezig waren met het aanmaken van de atoombom. Wat impliceerde dat na de oorlog België geen toegang kreeg tot de kerntechnologie.

Tijdens de opzettende Koude Oorlog konden de Amerikanen makkelijk Spaak overtui-

gen zich voor hun kar te spannen. Van pro-Brits werd Spaak ineens een paladijn van het Atlantisme die de NATO door de strot van zijn eigen partij en van de bondgenoten hielp duwen. Alle directieven die de Amerikaanse ambassadeur bij hem op de mat legde, voerde hij uit. Zijn taak bestond erin om vooral te voorkomen dat er een 'Derde Weg' zou ontstaan, waarbij West-Europa zich als een zelfstandige macht tussen de Grote Twee zou inplaatsten. Door de Amerikaanse kaart te trekken deed België automatisch afstand van een eigen buitenlands beleid. Met alle gevolgen van dien.

Dat zou pas veranderen in de zestiger jaren toen Spaak in 1966 zijn portefeuille verloor aan de PSC-er Pierre Harmel. Harmel werd de ideoloog en practicus van een eigen Belgisch buitenlands beleid dat, binnen de marges van het Westers bondgenootschap, streefde naar consultaties met individuele landen van het Oostblok, waarbij Harmel actief Warschau en Boekarest aanporde voorstellen te ontwikkelen die tot ontspanning en wederzijds vertrouwen in Europa moesten leiden.

Deze politiek effende de weg naar ontwapeningsakkoorden en het doorbreken van het blokdenken. België telde hierdoor ook weer mee en liep niet meer aan de leiband van Washington. Kortom, een eigen diplomatie met een eigen gezicht verleende België meer aanzien en invloed dan het Atlantisch suïvisme van Spaak. Helaas was het na 1972 snel gedaan met het 'harmellisme'. Leo Tindemans zou nu samen met de socialist Henri Simonet zijn stempel drukken op het buitenlandse beleid. Hierbij ontstond een Atlantisme à la Spaak zonder Spaak! De kruisraketten in Flores waren daarvan het tastbare gevolg.

Totdaar de ruwe inhoud van Coolsaets vlot geschreven boek.

Toch suggereert de titel van dit boek meer dan het waarmaakt. Een echt overzicht van de Belgische diplomatie sinds 1830 is het niet. Daarvoor zijn er te veel gaten in de kaas en is de diplomatieke geschiedenis te eenzijdig toegesneden op het 'veiligheidsaspect'. Voorts geeft Coolsaet ook niet de indruk de hele buitenlandse politiek van België stevig in de vin-

gers te hebben of een grondige literatuurstudie te hebben verricht. Zijn bibliografische verwijzingen zijn verrassend arbitrair en summier. Zijn opmerking dat er in België geen overzichtswerk over 150 jaar diplomatie voorhanden is, is niet geheel terecht. De Amerikaan Jonathan E. Helmreich publiceerde in 1976 toch een overzichtswerk ('Belgium and Europe. A Study in Small Power Diplomacy', Mouton, Den Haag). Dezelfde auteur heeft daarbij niet zo lang geleden een fundamenteel boek geschreven over de Amerikaanse grondstoffenpolitiek ten aanzien van Belgisch Kongo. Coolsaet had dat laatste boek zeker met veel profijt kunnen gebruiken, omdat Coolsaet veel aandacht schenkt aan de uraniumkwestie.

Dit boek draagt duidelijk de sporen van een haastige publicatiedrift met de daarbij behorende slordigheden en stilistische oneffenheden. Een register ontbreekt. Een chronologische lijst met belangrijke gebeurtenissen had de lezer zeker diensten bewezen. Sommige hoofdstukken zijn erg slecht gestructureerd en niet altijd slaagt de auteur erin de chronologische draad stevig beet te houden zonder over zijn eigen argumentaties te struikelen. Soms deelt Coolsaet sneren uit, omarmt af en toe de gaullisten en ook Helmut Schmidt, doet in beste bewondering een knieval voor Harmel of zet zijn baas Louis Tobback in het zonnetje, zonder dat al deze gemoedsbewegingen of partijdige bevoegenheid iets toevoegen aan het betoog, laat staan argumenten opleveren. Vandaar dat dit boek de gefrustreerde toon van de betweter aan de kant uitademt: Coolsaet stelt zich impliciet kandidaat voor de leiding van de Belgische diplomatie.

In plaats daarvan had Coolsaet toch beter vanuit een aantal theoretische concepten kunnen werken, wat hem zou hebben behoed voor een nogal mechanisch koppelen van direct materiële belangenarticulaties aan diplomatieke en zakelijke belangenvermengingen (Union Minière plus anti-communisme, plus Camille Gutt in Londen, plus onbenul van

Spaak, is gelijk aan verkwanselen van uranium aan de Amerikanen, dus ook opwekken van wantrouwen aan Russische kant jegens België). Waar het evenwel niet past in het betoog of de kennis van de feiten tekort schiet, laat Coolsaet zich daarentegen heerlijk meedrijven op de golven van een vrijzwevende diplomatie die niet of nauwelijks gehinderd wordt door kapitaalsbelangen, fracties van de bourgeoisie of verschillen in percepties. Dat culmineert dan in de stelling dat de buitenlandse politiek bedreven wordt door een handvol diplomaten, ambtenaren en een minister die, als ze dat willen, een flinke portie autonomie in hun diplomatieke valies mogen stoppen. Dit is een voluntarisme dat bij menig een op de lachspieren zal werken. Coolsaet zou beter moeten weten. Het voluntarisme van de diplomaten is rechtstreeks evenredig aan de presie van de grote financiële groepen en strategieën bedacht door het internationale monopoliekapitaal. De 'Trilaterale Commissie', die merkwaardig genoeg in dit boek schittert door afwezigheid, is hiervan een voorbeeld.

Ministers en diplomaten zijn veelal producenten van een kruising tussen zakelijke belangen en ideologische voorkeuren, waarbij hun een gespreid bedje wordt geleverd door het grootkapitaal. In welk gespreid bedje ze later duiken is afhankelijk van de geboden mogelijkheden. Camille Gutt presenteren als een agent van de Société Générale des Minerais (Groep van de Generale) is leuk en zeer juist, maar dezelfde Gutt was tevens beheerder bij Ford Motor Company en later een hoge piet bij de Compagnie Lambert. Gutt had dus meerdere gezichten. Coolsaet had ons ook niet de wijsheid mogen onthouden dat socialisten in de regel niet aan deze wetmatigheden ontsnappen. Dat blijkt immers als ze na hun diplomatieke of ministeriële carrière ineens verschijnen in de leiding van holdings en multinationals. Spaak (ITT) en Simonet (Société Générale) zijn daarvan het verworpen sociaal-democratisch zitvlees.

André Mommen